

NAMANGAN
DAVLAT
PEDAGOGIKA
INSTITUTI

TA'LIM VA TARAQQIYOT

ILMIY-USLUBIY JURNAL

2023-YIL 1-SON

Bosh muharrir: Namangan davlat pedagogika instituti rektori v.u.b.
M.R.Qodirxonov

Mas'ul muharrir: Yoshlar masalalari va ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha
birinchi prorektor A.A.Isoqboyev

Mas'ul muharrir o'rinbosari: Ilmiy tadqiqotlar, innovatsiyalar va ilmiy-
pedagogik kadrlar tayyorlash sektori boshlig'i J.A.Yuldashev

TAHRIR HAY'ATI

Aniq va tabiiy fanlar: akad. K.Tojibayev, akad. A.To,rayev, k.f.d., prof.

Sh.Abdullayev, f-m.f.d., dots. R.Xakimov, b.f.d., dots. A.Batashov, f-m.f.n., dots.,
T.Abdullayev.

Texnika fanlari: t.f.d., prof. A.Umarov, PhD. Sh.Xudoyqulov, PhD.

A.Abdunazarov.

Ijtimoiy gumanitar fanlar: s.f.d., prof. T.Fayzullayev, tar.f.d, prof. A.Rasulov.

f.f.d., prof. M.Ismoilov, i.f.d., dots. N.Sotivoldiyev, PhD. J.Yuldashev,
PhD. A.Abdullayev.

Pedagogika fanlari: p.f.d., prof. U.Inoyatov, p.f.d., prof. B.Xodjayev, p.f.d., prof.

SH.J.Yusupova, p.f.d., prof. O'M.Asqarova. p.f.n., dots., Sh.Ubaydullayev,
PhD. M.Asranboyeva.

Filologiya fanlari: fil.f.d., prof. N.Uluqov, fil.f.d., prof. H.Usmanova, p.f.n., dots.

S.Misirov, PhD.,dots. P.Lutfullayev, PhD., dots. M.Yakubbayev

Texnik muharrir: *R.Tursunov*

Tahririyat manzili: Namangan shahri, Uychi ko'chasi, 316-uy.

Pochta indeksi: 160136, **Faks:** (0369) 227-27-21,

Email: Info@namspi.uz

"Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnali elektron to'plam sifatida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi (AOKA)ning 2022-yil 25-oktabrdagi № 045 044 raqamli guvoohnomasi asosida chop etiladi. "Ta'lim va taraqqiyot" ilmiy-uslubiy jurnalining 2023-yil 1-soni NamDPI Ilmiy-texnikaviy Kengashining 10-mart 2023-yildagi 3-sonli kengaytirilgan yig'ilishida muhokama qilinib, ilmiy to'plam sifatida chop etishga ruxsat etilgan (Bayonnoma № 3). Maqolalarning ilmiy saviyasi va keltirilgan ma'lumotlar uchun mualliflar javobgar hisoblanadi.

TA'LIMNING DOLZARB MUAMMOLARI VA YECHIMLARI;

**OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA KREATIV YONDASHUV ASOSIDA
PEDAGOGIK FAOLIYATNI PROGNOZLASHNING MUHIM
YO'NALISHLARI**

Shakhnoz Hikmatovna Samiyeva

Buxoro davlat universiteti "Pedagogika" kafedrasi dotsenti

e-mail: samiyeva-1978@mail.ru

tel:+998905103103

Annotatsiya: Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalarida kreativ yondashuv asosida pedagogik faoliyatni prognozlash jarayonlari, pedagogik ta'lim tizimida o'z-o'zini rivojlantirish va takomillashtirishga tayyor, tashkilotchilik qobiliyati, tashabbuskor va ijodiy salohiyatga ega bo'lgan faol, ishbilarmon o'qituvchining rivojlanishi o'qituvchilarning prognostik faoliyatini pedagogik ta'lim jarayoniga kiritish kelajak talabi ekanligi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: kreativ yondashuv, pedagogik faoliyat, prognozlash, oliy ta'lim, ta'lim jarayoni, ijodiy faoliyat.

Аннотация: В данной статье рассматриваются процессы прогнозирования педагогической деятельности в высших учебных заведениях на основе креативного подхода, развитие в системе педагогического образования активного, делового педагога, готового к саморазвитию и совершенствованию, обладающего организаторскими способностями, инициативным и творческим потенциалом, что является перспективным требованием включения prognostической деятельности педагогов в педагогический образовательный процесс.

Ключевые слова: творческий подход, педагогическая деятельность, прогнозирование, высшее образование, образовательный процесс, творческая деятельность.

Abstract: This article discusses the processes of forecasting pedagogical activity in higher educational institutions based on a creative approach, the development of an active, business teacher in the system of pedagogical education, ready for self-development and improvement, possessing organizational abilities, initiative and creative potential, which is a promising requirement for the inclusion of predictive activity of teachers in the pedagogical educational process.

Keywords: creative approach, pedagogical activity, forecasting, higher education, educational process, creative activity.

Bugungi globallashuv jarayonida har qaysi jamiyat kreativ fikrlovchi shaxslarga ehtiyoj sezadi, chunki dunyoda har daqiqada sodir bo'layotgan

o'zgarishlar aynan kreativ yondashuvni taqozo qilmoqda. Ta'limning yangi maqsadi va ahamiyati shundan iboratki, kreativ usullar yordamida o'qitish amaliyotini muntazam rivojlantirish oliy ta'lim muassasasi oldiga yuqori malakali kadrlarni innovatsion faoliyatga tayyorlash, qayta shakllantirishdek murakkab vazifani qo'yimoqda. Mazkur maqsadga erishish uchun O'zbekiston Respublikasi hukumati ta'lim tizimining me'yoriy-huquqiy asoslarini doimiy tarzda mustahkamlamoqda[5].

XXI asrda jahon miqyosida ta'lim barqaror taraqqiyotni ta'minlovchi asosiy omil sifatida e'tirof etilib, 2030 yilgacha belgilangan xalqaro ta'lim konsepsiyasida "Butun hayot davomida sifatli ta'lim olishga imkoniyat yaratish" dolzarb vazifa sifatida belgilandi. Bu uzluksiz ta'lim tizimida va butun hayot davomida har bir shaxsning ijodiy va tanqidiy tafakkurini rivojlantirishga yo'naltirilgan zamonaviy axborot-kommunikatsiya va masofaviy o'qitish texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatini kengaytirdi. Mustaqillik yillarida zamonaviy talablar asosida ta'lim sifatini oshirish, kreativ usullarni qo'llash orqali ta'lim berish, ta'lim muassasalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash, o'quv dasturlari, o'quv-metodik adabiyotlarini xalqaro talablar asosida yangilash, o'quv jarayoniga ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini joriy etish kabi ishlarga alohida e'tibor qaratildi [3].

Xorijiy va mahalliy soha olimlarining e'tibori pedagogik jarayon sharoitida talaba shaxsining kreativ salohiyatini ochish va rivojlantirish muammosiga qaratilgan bo'lib, zamonaviy ta'lim muassasalarida pedagogik jarayonni tashkil etishning yangi paradigmatic asoslarini ishlab chiqish zarurati tug'iladi va bu esa pedagogikaning yangi innavotsion yo'nalishi ya'ni kreativ pedagogikaga murojaat qilishga imkoniyat yaratadi.

Pedagogik ta'lim tizimi o'qituvchining doimiy o'z-o'zini tarbiyalash, kasbiy va shaxsiy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratishga mo'ljallangan. Pedagogik ta'lim tizimida o'z-o'zini rivojlantirish va o'z-o'zini takomillashtirishga tayyor, tashkilotchilik qobiliyati, tashabbuskor va ijodiy salohiyatga ega bo'lgan faol, ishbilarmon o'qituvchining rivojlanishi o'qituvchilarning prognostik faoliyatini pedagogik ta'lim jarayoniga kiritish kelajak talabidir.

O'zbekiston ta'lim tizimida islohotlar yo'lidan borish bilan bir qatorda jamiyatda ijtimoiy ong sohalari ham o'zgarimoqda. Jumladan, iqtisodiy, siyosiy, axloqiy, psixologik, ijtimoiy, boshqaruv sohaslarida ham o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Ta'lim tizimida xususiy sherikchilikka asoslangan oliy o'quv yurtlari, ularning faoliyat turlari va shakllari, tendensiyalari, modellari paydo bo'lib, ularning barchasi bugungi jadal islohotlarning asosini tashkil etmoqda. Axborot aylanishining tez o'sib borayotganligi, yangi texnologiyalarning hayratlanarli darajada jadal rivojlanishi, bu borada rivojlanishidagi tarkibiy o'zgarishlar, ijtimoiy-madaniy sohadagi taraqqiyot, yangi optimal boshqaruvning isloh qilinishi, shu jumladan, ta'lim sohasida ham zarur o'zgarishlarni talab etmoqda[1].

Ta'lim tizimini isloh qilish, sohada qabul qilingan qarorlar, rivojlanishning bevosita keyingi taraqqiyotini bashorat qilmay turib, konseptual nuqtai nazaridan tez-tez o'zgarib turadigan xususiyatga ega, ta'lim sohasidagi qarorlar, tegishli hujjatlar ta'lim muassasalari sifatini yaxshilash, ta'limni integratsiyalashuni kuchaytirish, tadqiqot natijalarini amaliyotga keng joriy etish, ilmiy ishlanmalarni tijoratlashtirish, ilmiy-tadqiqot ishlariga iqtidorli yoshlarni jalb etish, fan va ishlab chiqarishning mustahkam integratsiyasini ta'minlanlashga bo'lgan munosabatlarining kuchayishiga olib kelmoqda.

Kreativ yondashuv shaxsda mustaqil fikrlash sifatlari namoyon bo'lishining eng asosiy va faol shakli hisoblanadi. Barcha tariflar bir-biridan keskin farq qiliga qaramay, uning ba'zi umumiy jihatlarini ko'rsatish mumkin. Birinchidan, kreativ yondashuv natijasi sifatida olinadigan mahsulotning sifat jihatidan yangilikka ega bo'lishi; ikkinchidan, ushbu jihatlar kreativ yondashuvning dastlabki asoslarida mavjud bo'lmaganligi; uchinchidan esa, har qanday kreativ yondashuv faoliyati intellektual izlanishni taqozo etishi bilan belgilanadi.

Shaxsni har tomonlama bilish, sinfning jamoa sifatida xususiyatlari va pedagogik tashxis asosini tashkil etuvchi muayyan pedagogik vaziyatni tahlil qilish ma'lumotlari ta'lim jarayonini loyihalashning muhim bosqichi uchun zarur shart - sharoitdir. Bu maqsadlarning asosli diagnostik vazifalari imkoniyatlarini ochib beradi. Muayyan xususiyatlarni rivojlanishning boshlang'ich darajasiga ega bo'lgan shaxsdan ta'lim maqsadlarini to'g'ri belgilashga harakat qilish pedagogikada "bolalikni yo'qotish"ni bartaraf etish shartidir. Diagnostika-ta'limning maqsadlari va vazifalarini ishlab chiqish uchun umumiy talab bo'lib, bu maqsadlar, ularni amalga oshirish usullari, o'lchash va baholashning aniq ta'rifini anglatadi[7].

Turli mamlakatlar olimlari prognozlashning turli jihatlarini aniqlaydilar. Masalan, ular bashorat qilishning sifat va miqdoriy yondashuvini tavsiflaydi. Sifatli yondashuv vakili F.Polak hisoblanadi. U o'z asarlarida bashoratning quyidagi komponentlariga e'tiborni qaratadi: turli bilim sohalariga intuitiv kirib borish malakalarini o'z ichiga olgan intuitiv komponent va fantaziya bo'lib, olimlarning fikriga ko'ra, ob'ektni istiqbolli ko'rishga yordam beradi. Nihoyat, olim ushbu ro'yxatga ijodkorlikni qo'shadi, bu ilmiy muammolarni hal qilishda nostandart yondashuv hisoblanadi.

Pedagogik prognozlash, odatda, ilmiy asoslangan qoidalar va usullarga asoslangan ob'ekt haqida ilg'or ma'lumotlarni olish jarayoni sifatida tavsiflanadi. O'qituvchining mukammal egallashi kerak bo'lgan prognozlash usullari juda xilma-xildir: modellashtirish, gipotezani ilgari surish, aqliy tajriba, ekstrapolyatsiya va boshqalar.

Prognozlashning ikki turini ajratish odatiy holdir:

1. Konvertatsiya ob'ektining vazifasini qabul qilib, tartibga solish prognozi ma'lum bir davlatga erishishning optimal yo'llarini topish bilan bog'liq.

2. Qidiruv prognozlash. Qidiruv prognozi to'g'ridan-to'g'ri rivojlanish mantig'ini va tashqi sharoitlarning ta'sirini hisobga olgan holda ob'ektning kelajakdagi holatini aniqlashga qaratilgan;

Pedagogik jarayonni loyihalashda qidiruv va normativ prognozlash elementlari yaqindan bog'liqdir. Prognozli natijaga erishishning mumkin bo'lgan usullari o'qituvchi tomonidan fikrlash harakatlarida amalga oshiriladigan pedagogik muammolarni hal qilish usullarining maqbulligi haqidagi farazlardan boshqa narsa emas.

O'qituvchining faoliyatida prognozlash maqsadga erishish uchun noyob insoniy qobiliyat tufayli faoliyat natijalarini oldindan aytib berishga imkon beradi. Pedagogik faoliyatning maqsadi, erishish yo'llarining murakkabligidan qat'i nazar, pedagogik jarayonning haqiqiy miqdoriy va sifatli o'zgarishlari, uning alohida tarkibiy qismlari loyihasi sifatida ongda taqdim etilgan hali amalga oshirilmagan faoliyatning modellashtirilgan natijasidir. Shunga ko'ra, ularning vaqtinchalik xususiyatlariga ko'ra pedagogik vazifalarning turlari strategik, taktik va operatsion prognozlarni ajratish uchun asosdir.

Pedagogik prognozlash, maqsadga erishish bilan bog'liq bo'lib, uning natijasi pedagogik maqsadlarni aniqlashtirish va ularni pedagogik vazifalar tizimiga aylantirishdir. Shu bilan birga, pedagogik vazifani shaxsiyat va jamoaning tayyorgarligi va yaqin zahira imkoniyatlarini hisobga olgan holda, muayyan o'quv materiallarida amalga oshirish orqali amalga oshiriladi [2].

Ilmiy asoslangan prognozlash natijasida pedagogik vazifa o'qituvchi va o'quvchi faoliyatining mazmunli, motivatsion va operatsion tomonlarini sintez qiladi. O'qituvchi birinchi navbatda o'zi uchun pedagogik vazifani shakllantiradi va faqat o'quvchilarni "hayratga soladi" va ularni hal qilishni o'z ichiga oladi. Malakali o'qituvchi prognozlash ta'lim jarayonini pedagogik loyihalash uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Prognozlash o'qituvchilarni o'z-o'zini tarbiyalash, talabalarning ta'lim faoliyatini boshqarish usullari bilan qurollantiradi; yangi ijtimoiy hodisalar haqida optimistik nuqtai nazar va tushuncha beradi, faoliyatning eng yaxshi usulini topishga ilmiy bashoratli yondashuv yordamida o'rgatadi. Pedagogik adabiyotlarni o'rganish natijasida shunday xulosa kelib chiqadiki, prognozlash deganda ilmiy asoslangan qoidalar va usullarga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar majmuasiga asoslangan ob'ekt haqida ilg'or ma'lumotlarni olish jarayoni tushuniladi.

Pedagogik bashorat qilish pedagogik jarayonlar, hodisalar bilan ishlaydi yoki xulq-atvor natijalarini, umuman pedagogik tizimning yoki uning alohida qismlarining rivojlanishini bashorat qilishga qaratib ta'limda yuksak natijalarni amalga oshirish imkonini beruvchi amaliy tuzilmada o'z ifodasini topadi.

Prognostik faoliyat o'qituvchilarni kasbiy va shaxsiy o'sishi va rivojlanishi uchun oqilona maqsadni belgilash qobiliyatini ta'minlaydi; doimiy kasbiy o'sish va o'z-o'zini takomillashtirish istagi; professional va shaxsiy o'sish uchun prognozlash metodikasi va texnologiyasi; o'z-o'zini rivojlantirish, talabalar o'quv faoliyatini bashorat qilish va ularning faoliyatini tekshirish yo'llari va nihoyat, prognozlash, yangi ijtimoiy hodisalarni optimistik istiqbolli prognostik yondashuv yordamida ishlash uchun eng yaxshi yo'l topish, tajriba orttirish demakdir[4].

Kreativ yondashuv asosida pedagogik faoliyatni prognozlashning rivojlanishi shuni ko'rsatadi:

- voqelik haqidagi ob'ektiv bilimlarni ishlab chiqish va nazariy tizimlashtirish;
- uning tarkibiga yangi bilimlarni olish bo'yicha ikkala faoliyatni va dunyoning ilmiy manzarasi asosidagi bilimlar miqdorini kiritish;
- maqsad – uning (fanning) tadqiqot predmetini tashkil etuvchi voqelik jarayonlari va hodisalarini fan tomonidan kashf etilgan qonuniyatlar asosida tavsiflash, tushuntirish va bashorat qilish;
- o'z metodologiyasiga ega bo'lishi;
- berilgan fan doirasida intensiv va ekstensiv davrlarning almashinishi;
- fan doirasida differentsiatsiya va integratsiya jarayonlarining mavjudligi;
- prognozlash alohida ta'lim sohalariga, masalan, uzluksiz ta'lim sohasiga nisbatan ko'rib chiqila boshlanganligi;
- bashorat qilishda nazariy (falsafiy, psixologik, fiziologik) asoslar ochilishi va rivojlanishi yo'nalishlari yoritiladi[1].

Yuqoridagi xususiyatlardan kelib chiqib, shunday xulosaga kelishimiz mumkinki, oliy ta'lim muassasalarida kreativ yondashuv asosida pedagogik faoliyatni prognozlashning institutsional davri mazmunini ishlab chiqish asosan uch yo'nalishda uzluksiz ta'lim tizimida amalga oshadi.

1. Ta'lim tizimining keyingi rivojlanishini tashqi prognozlash nuqtai nazaridan isbotlangan.
2. Talabaning kasbiy va shaxsiy rivojlanishi, bo'lajak mutaxassis bo'lib yetishishi tashqi va ichki prognozlashga bog'liq.
3. O'qituvchining kasbiy funksiyasi (ichki prognozlash) nuqtai nazaridan amalga oshiriladi.

Pedagogik prognozlash genezisi bilan belgilanadigan prognozlashning kasbiy funksiyasini o'qituvchilarga o'rgatish vazifasida yaxlit nazariyani ishlab chiqish kerak, uning mantig'i quyidagi xulosalarga asoslanadi. Pedagogik prognozlashning butun rivojlanish jarayoni bilan belgilanadigan pedagogik prognozlashga o'rgatish vazifasidan kelib chiqib, asosan o'qituvchi faoliyatida prognozlashning mohiyati, tuzilishi, mazmunini tahlil qilib, mavzuni yanada rivojlantiramiz[9].

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Afanasyev V.V., Yermolaeva S. S. / Ta'lim jarayonining pedagogik loyihalash universitetdagi o'qituvchining professional faoliyati turi sifatida // Ijtimoiy rivojlanish nazariyasi va amaliyoti. 2012. №2. P. 128-130.
2. Torrance E.R. Creativity and futurism in education: Retooling Education 1980 Vol. 100 P.
3. Yo'ldoshev J.G', Usmonov S. Ilg'or pedagogik texnologiyalar. – T.: O'qituvchi, 2004.
4. Hikmatovna, Samieva Shakhnoz, et al. "Professional Development of the Teacher's Personality in the System of Secondary Special Vocational Education." *Annals of the Romanian Society for Cell Biology* (2021): 2946-2949.
5. Самиева Ш., Нарзуллоева Ф. OLIY TALIMDA STRATEGIK FIKRLASH VA KREATIV BOSHQARISH ASOSIDA TALIMNI TASHKIL ETISHNING MUHIM YONALISHLARI: Samiyeva Shaxnoz Xikmatovna, pedagogika fanlari nomzodi, Buxoro muhandislik-texnologiya instituti dotsenti Narzulloyeva Feruza Fatulloyevna, Buxoro muhandislik-texnologiya instituti mustaqil tadqiqotchisi // Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал. – 2022. – №. 1. – С. 163-177.
6. Bospalko VP pedagogik tizimlar nazariyasi asoslari. - Voronej, 1977.
7. Zoir Bek E. S. Pedagogik dizayn asoslari: Ucheb. talabalar, o'qituvchilar, amaliyotchilar uchun qo'llanma [matn] / E. S. Zair-Bek. - Sankt-Peterburg.: Ma'rifat, 2005. – 238 p.
8. Kolesnikova I. A. Pedagogik loyihalash I. A. Kolesnikova, M. P. Gorchakov-Sibir.- M: "Akademiya" nashriyot markazi, 2009. - 288 p.
9. Mingazov R. X., Fadeeva E. yu, Sabitov N. A. O'qituvchining kasbiy faoliyatida pedagogik dizaynning o'rni // KPJ. 2012. №4 (94). P. 24-27

ВЛИЯНИЕ ЖИЗНЕННОГО ОПЫТА ПОЖИЛЫХ ЛЮДЕЙ НА ВОСПИТАНИЕ НОВОГО ПОКОЛЕНИЯ

Абдуллаев Гофуржон Рахимжанович

Наманганский государственный университет

доктор биологических наук, профессор

Тел: 97-373-28-28 e-mail : gafurjan_raximjanovich@mail.ru

Сидиков Азамат Мухаммаджон ўгли

Наманганский государственный университет

преподаватель

Тел: 99-972-93-13 e-mail : azamatsiddiqov25@gmail.com

Юсупова Сугдиёна Умиджон қизи

Наманганский государственный университет